

องค์ประกอบที่สร้างเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมไทย
ในบริบทร่วมสมัย: กรณีศึกษาชุมชนปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
Components of Thai Cultural Landscape's Uniqueness in
a Contemporary Context: A Case Study of
Pak Phayun Community, Phatthalung Province

อิชยา ทองเอียด* และ กัตติกา กิตติประสาร**
Itsaya Thongiad* and Kattika Kittiprasan**

Received : April 11, 2020

Revised : July 07, 2020

Accepted : July 11, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ในบริบทร่วมสมัย และศึกษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนปากพะยูน เพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมสำหรับเทศบาลตำบลปากพะยูน ตลอดจนส่งเสริมให้ประชากรในชุมชนปากพะยูน ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน 5 วิธีร่วมกัน ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์ การใช้ภาพตัวแทน และแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนเกิดจาก 5 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ และองค์ประกอบด้านการเมือง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวมีความสัมพันธ์และส่งผลซึ่งกันและกัน และผลสืบเนื่องกันจนเกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน ทั้งนี้ผลจากแบบสอบถามและการเลือกภาพตัวแทนพบว่า เอกลักษณ์หลักของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน คือ อาหารทะเล การทำประมง ลักษณะภูมิประเทศ การอยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนา มัสยิดกลางประจำจังหวัดพัทลุง ตลาดปากพะยูน และทัศนียภาพชุมชน ส่วนเอกลักษณ์รอง ได้แก่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น วัดรัตนาราม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สถานที่ท่องเที่ยว ท่าเรือปากพะยูน

* หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200

** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200

(บทความนี้เป็นเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง องค์ประกอบและเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนปากพะยูน จังหวัดพัทลุง)

* Landscape Architecture Program, Faculty of Architecture Silpakorn University, Bangkok 10200, Thailand

** Faculty of Architecture, Silpakorn University, Bangkok 10200, Thailand

(This article is part of a thesis titled Components and uniqueness of cultural landscape: A case study of Pak Phayun community, Phatthalung Province)

Corresponding author E-mail: itsaya.thongiad@gmail.com*

ตลาดท่าใหญ่ และกูโบร์ ซึ่งเอกลักษณ์ดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานขององค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านสังคม และวัฒนธรรมและด้านกายภาพที่มีความโดดเด่นมากกว่าด้านประวัติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมือง

Abstract

This paper investigates Thai cultural landscape components of Pak Phayun Community, Amphoe Pak Phayun, Pattalung Province, in terms of its contemporary context and uniqueness. The study should suggest landscape conservation and should promote local awareness of Pak Phayun Community cultural landscape's value and significance. Five mixed methods were applied in this paper; including review of literature and related research, survey, interview, photographic representation, and questionnaire. The results of the study were as follows: there are five components of Pak Phayun Community cultural landscape: physical component, socio-cultural component, economic component, historic component and political component, all of which interacted with and affected one another, and had been integrated until the cultural landscape of Pak Phayun Community formed. The results from the questionnaire and the selection of photographic representations showed that the principle uniqueness of Pak Phayun community cultural landscape includes: seafood, fishery, topography, cohabitation of Buddhism and Islam, Phatthalung Central Mosque, Pak Phayun Market and Pak Phayun community scenery while the secondary uniqueness includes: vernacular architecture, Wat Rattanaram, settlement pattern, tourist attractions, Pak Phayun pier, Thai Market and Muslim graveyard. The uniqueness emerged from the integration of the marked socio-cultural scenery and physical components more than from historical, economic, and political bases.

คำสำคัญ: ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เอกลักษณ์ องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนปากพะยูน

Keywords: Cultural Landscape, Uniqueness, Components of Cultural Landscape, Pak Phayun

บทนำ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นผลลัพธ์ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Sauer, 1964) แสดงถึงการกระทำของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติถูกทับซ้อนกันบนภูมิทัศน์ ปรากฏออกมาให้เห็นในรูปแบบขององค์ประกอบในภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Lennon & Mathews, 1996) ซึ่งเป็นร่องรอยและหลักฐานการเปลี่ยนแปลงผืนแผ่นดิน พื้นที่ ภูมิประเทศ และสภาพแวดล้อม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (UNESCO, 2005) โดยแสดงออกในลักษณะของรูปธรรม (Tangible) ได้แก่ การสร้างบ้านเรือน ที่พักอาศัย สถาปัตยกรรมต่างๆ ถนน พื้นที่เกษตรกรรม สัญลักษณ์ เป็นต้น และแสดงออกในลักษณะของนามธรรม (Intangible) ได้แก่ บรรยากาศวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่แห่งนั้น ความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น (De Blij, Ham, 1997; Taylor, 2009; Siripattanakul, 2007) โดยเกิดขึ้นผ่านระยะเวลาและอิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในซึ่งเป็นตัวกำหนดรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้น (Fowler, 2002; Kirdsiri, 2008) ส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ล้วนแล้วแต่มีความ

แตกต่างกันเกิดเป็นลักษณะเฉพาะซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าและโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับ ซึ่งบางพื้นที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วโลก เช่น บาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย เกียวโต ประเทศญี่ปุ่น เมืองคอตส์วอลด์ส (Cotswolds) ประเทศอังกฤษ ฯลฯ

ประเทศไทยมีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สวยงามและหลากหลาย เกิดจากปัจจัยของลักษณะทางภูมิประเทศที่แตกต่างกัน อันเกิดจากกระบวนการแปรโครงสร้างเปลือกโลกและการปรับระดับของแผ่นดิน (Pongsabut, 1991) ประกอบกับปัจจัยด้านวัฒนธรรมและความเชื่อเหล่านี้ทำให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในไทยมีเอกลักษณ์ที่ต่างกันอย่างชัดเจนในแต่ละภูมิภาค ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ซึ่งภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นคาบสมุทรที่ทอดยาว และตั้งอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตรมากกว่าภาคอื่น ส่งผลให้ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติทำให้เกิดเป็นลักษณะทางกายภาพมีความหลากหลาย ประกอบกับมีความแตกต่างของชนชาติและศาสนา (Jussapalo, 2018) ก่อให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่น่าสนใจ โดยเฉพาะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของภาคใต้มีอาณาเขตครอบคลุม 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดพัทลุง มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ 3 ลักษณะซึ่งส่งผลต่อรูปแบบของชุมชน ทำให้ชุมชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ คือ ชุมชนในเขตภูเขาและควน ชุมชนในเขตทุ่งราบตอนกลาง และชุมชนในเขตที่ราบลุ่มชายฝั่ง (Chuyen, 1986) ซึ่งทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลที่มีลักษณะเปิด (Lagoon) มีทางเปิดติดต่อกับทะเลอ่าวไทย ส่งผลให้มีระบบนิเวศ 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันในช่วงวัฒนธรรมประเพณี ระหว่างพื้นที่และระหว่างศาสนา เกิดเป็นวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยชุมชนการค้า ชุมชนเกษตร และชุมชนชาวประมงซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป โดยเฉพาะชุมชนในที่อยู่เขตที่ราบลุ่มชายฝั่งเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม และเป็นชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับทะเลสาบสงขลาโดยตรง เช่น ชุมชนทะเลน้อย ชุมชนบ้านระฆัง ชุมชนคูชุด ชุมชนลำปำ ชุมชนปากพะยูน ชุมชนแหลมโพธิ์ และชุมชนหัวเขาแดง ฯลฯ โดยชุมชนที่สามารถเป็นพื้นที่ตัวแทนของชุมชนในเขตที่ราบลุ่มชายฝั่งบริเวณทะเลสาบสงขลา คือ ชุมชนปากพะยูน เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานและสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงการปรับตัวให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีภูมิทัศน์ชุมชนที่เป็นผลมาจากกิจกรรมในอดีต และยังคงประกอบอาชีพดั้งเดิมของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ประมง เกษตร ค้าขาย เป็นต้น และมีลักษณะของประเพณีวัฒนธรรมที่สอดคล้องไปกับศาสนาและความเชื่อ

ชุมชนปากพะยูนตั้งอยู่ในเขตอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 100 ปี เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในทะเลสาบสงขลาตอนกลาง มีสภาพเป็นน้ำกร่อยทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในทะเลสาบ ประกอบกับโครงข่ายการสัญจรหลักในอดีตใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ส่งผลให้ชุมชนปากพะยูนเป็นศูนย์กลางของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ชุมชนปากพะยูนมีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลสาบและมีระดับความสูงของภูมิประเทศเพิ่มมากขึ้นจนเป็นที่เนินควน เป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมทะเลสาบเป็นชุมชนเรือนไม้ยกใต้ถุนสูงเกาะกลุ่มเรียงกันไปตามแนวยาวของชายฝั่งทะเลสาบซึ่งส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง ต่อมาเริ่มมีการขยายชุมชนกระจายไปในพื้นที่สูงขึ้นเป็นชุมชนเรือนแถวไม้ที่ประกอบอาชีพค้าขายไล่เรียงกันเป็นลำดับขึ้นจากพื้นที่ราบสู่พื้นที่เนินควนสอดคล้องไปกับลักษณะของภูมิประเทศ ประกอบกับสภาพสังคมมีประชากรนับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จึงเกิดเป็นวัฒนธรรม 2 ศาสนาที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานาน ทำให้กลายเป็นชุมชนที่มีรูปแบบวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปการพัฒนาเมืองเป็นไป

อย่างรวดเร็วหลังจากปี พ.ศ. 2505 เป็นต้นมาเริ่มมีการเปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินจากปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาต่างๆ (Thongrak, 2003) จากบทบาทของชุมชนที่เป็นเมืองท่าสำคัญสำหรับการค้าขายและการขนส่งทางน้ำ มีความโดดเด่นด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณี แต่การเปลี่ยนแปลงทางจากการพัฒนาได้ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในพื้นที่เปลี่ยนไป การพัฒนาดังกล่าวส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมเดิม เช่น การขยายตัวของธุรกิจสมัยใหม่ การปรับปรุงบ้านเรือนย่านที่อยู่อาศัย ตลาด ร้านค้า ที่พักนักท่องเที่ยวในรูปแบบของอาคารสมัยใหม่ หรือการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีให้สอดคล้องกับสังคมในปัจจุบัน ฯลฯ

แม้ว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนจะมีการเปลี่ยนแปลง จากการพัฒนาและเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เข้ามาทำให้เกิดความเป็นพลวัต (Dynamic) แต่ในบริบทร่วมสมัยนั้น เอกลักษณ์ที่โดดเด่นมายาวนานนับ 100 ปี ของชุมชนปากพะยูนยังคงสามารถรับรู้ได้ จึงทำให้เห็นถึงความสำคัญในการศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และส่งเสริมเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนปากพะยูนเพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์สำหรับเทศบาลตำบลปากพะยูน และให้ประชากรในชุมชนปากพะยูนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญในเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของท้องถิ่น

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนปากพะยูนโดยใช้กรอบทฤษฎีขององค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมทฤษฎีทางตะวันตกในช่วงปี พ.ศ. 2503-2549 (ค.ศ. 1960-2006) และงานวิจัยในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2524-2562 (ค.ศ.1983-2011)

ขอบเขตด้านพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีพื้นที่ 1.5 ตารางกิโลเมตร หรือมีเนื้อที่ประมาณ 937.50 ไร่ (Figure 1)

ขอบเขตด้านเวลา เก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention ขององค์การยูเนสโก (UNESCO) (2005) ได้นิยามว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอันเกิดจากการผสมผสานเชื่อมโยงกันระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สามารถแสดงความเป็นตัวตนของสังคมหรือชุมชนและสะท้อนถึงพัฒนาการที่ดำรงอยู่ของสังคมนั้นๆ ออกมาให้เห็นในลักษณะขององค์ประกอบในภูมิทัศน์ ส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดขึ้นผ่านกาลเวลาจากอดีตถึงปัจจุบันจึงไม่ใช่ร่องรอยบนผืนแผ่นดินที่หยุดนิ่ง หากแต่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Dynamic) เช่นเดียวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อปรับตัวตามยุคสมัย (Osiri, 2008) ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์วัฒนธรรมจนสูญเสียโครงสร้างเดิมหรือเปลี่ยนแปลงน้อยและยังคงสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทำให้เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

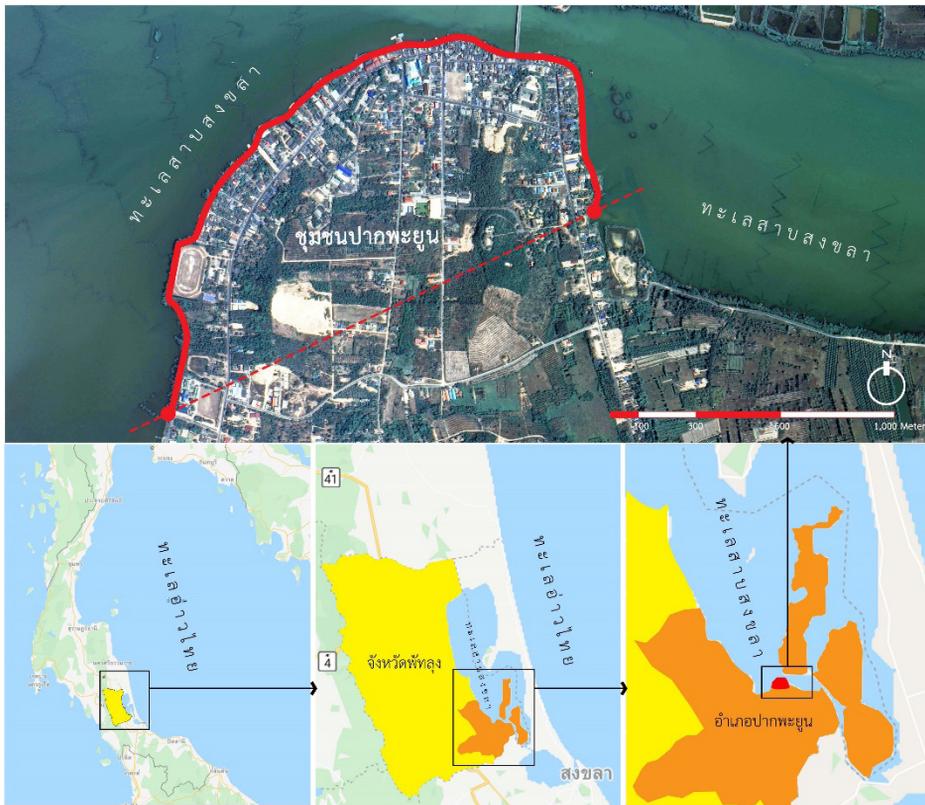

Figure 1 The research's location site

เนื่องจากเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นในลักษณะขององค์ประกอบในภูมิทัศน์วัฒนธรรม การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยใช้กรอบทฤษฎีขององค์ประกอบในภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่ได้จากการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวน 18 ทฤษฎี ประกอบด้วยเอกสารและงานวิจัยของทางตะวันตก 12 เรื่องและงานวิจัยในประเทศไทยจำนวน 6 เรื่อง ซึ่งพบว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ซึ่งองค์ประกอบด้านกายภาพเป็นองค์ประกอบที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด รองลงมาคือองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจตามลำดับ (Table 1) ซึ่งผู้วิจัยนำประเด็นทั้ง 4 มาประยุกต์เป็นกรอบในการศึกษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนปากพะยูน โดยองค์ประกอบด้านกายภาพ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐาน พื้นที่เกษตรกรรม โครงข่ายการสัญจร สถาปัตยกรรม ที่ว่าง และพืชพรรณ เป็นต้น องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา และคติความเชื่อ ฯลฯ องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชุมชน ตำนานเรื่องเล่าท้องถิ่น สถานที่สำคัญทางความเชื่อ และบุคคลสำคัญ เป็นต้น องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นต้น (Figure 2)

Table 1 Components of the cultural landscape based on literature reviews

วรรณกรรม	องค์ประกอบของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม												
	ภูมิประเทศ	การตั้งถิ่นฐาน	พื้นที่เกษตรกรรม	โครงข่ายการสัญจร	สถาปัตยกรรม	ที่ว่าง	พืชพรรณ	วิถีชีวิต	สังคมวัฒนธรรม	ศาสนา	ความเชื่อ	ประวัติศาสตร์	เศรษฐกิจ
UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2005)		✓						✓	✓				
U.S. National Parks Service (2006)	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓			✓	✓
The Burra Charter (Australia ICOMOS 1992)		✓		✓	✓							✓	
The Heritage Council of Victoria (2009)	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓			✓	
European Landscape Convention (2000)									✓			✓	
André scheinman (2003)	✓			✓	✓		✓		✓				
Ingolf Vogeler (2010)	✓	✓			✓		✓		✓				
Carl O. Sauer (1964)								✓	✓				✓
Ken Taylor (2009)	✓								✓			✓	
Harm de Blij (1997)	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓				
Philip L. Wagner and Marvin W. Mikesell (1964)		✓							✓				
Peter Fowler (2002)	✓	✓							✓				✓
Thailand Charter on Cultural Heritage Sites Management (Thailand ICOMOS 2011)	✓							✓		✓			
Kreangkrai Kirdsiri (2008)		✓						✓	✓	✓	✓		
Navanath Osiri (2008)	✓	✓		✓	✓	✓	✓			✓			✓
Suttinee Thongsaart (1981)		✓	✓	✓	✓				✓				✓
Pan-ngaam Chapanond (1983)		✓	✓		✓	✓							
Chatchai Pongprayoon (1984)		✓		✓	✓								

■ ด้านกายภาพ
 ■ ด้านสังคมวัฒนธรรม
 ■ ด้านประวัติศาสตร์
 ■ ด้านเศรษฐกิจ

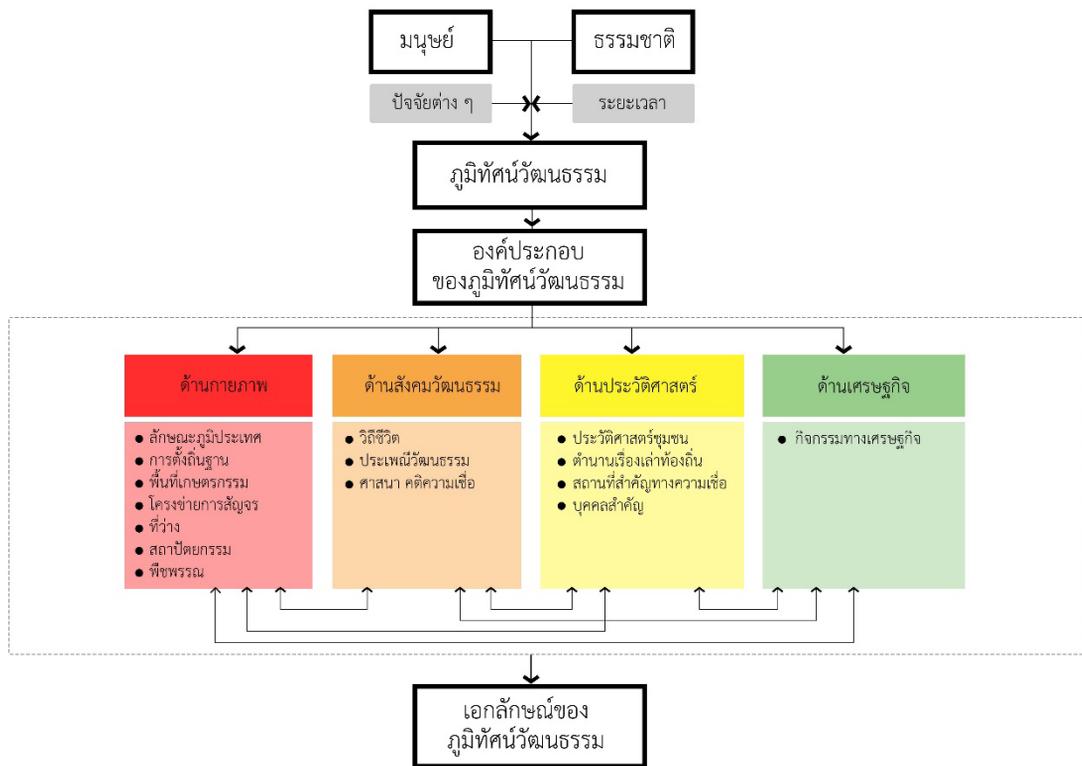

Figure 2 Theoretical framework for Thai cultural landscape components of Pak Phayun community

อย่างไรก็ตามองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้ง 4 ดังกล่าวไม่ได้แยกจากกันโดยสิ้นเชิง ทุกองค์ประกอบล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือส่งผลซึ่งกันและกัน และสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ เช่น รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน (Settlement pattern) เป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ประเพณี ความเชื่อของกลุ่มชนต่างๆ ในการกำหนดรูปแบบของตัวบ้านผ่านความเชื่อในการสร้างบ้าน และวิถีชีวิตของคนในชุมชนในการใช้พื้นที่ว่างรอบบ้านหรือชุมชน ฯลฯ (Chapanond, 1983) นอกจากนี้องค์ประกอบด้านกายภาพยังมีความสัมพันธ์กับด้านเศรษฐกิจโดยส่งผลซึ่งกันและกัน เช่น การทำเกษตรกรรมมีปัจจัยด้านสภาพภูมิประเทศของพื้นที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบของการเกษตรในพื้นที่ ได้แก่ การทำนาขั้นบันไดเกิดขึ้นบริเวณที่มีลักษณะภูมิศาสตร์ที่เต็มไปด้วยภูเขา การทำประมงที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการตั้งถิ่นฐานบริเวณชายฝั่งทะเล และแม่น้ำลำคลอง เป็นต้น (Osiri, 2008) ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงผืนแผ่นดินเพื่อการดำรงชีวิต ไม่เพียงแต่องค์ประกอบด้านกายภาพเป็นตัวกำหนดองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ แต่องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจสามารถส่งผลต่อองค์ประกอบด้านกายภาพได้เช่นกัน และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจเป็นองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ชุมชนที่มีการทำนาจะมีประเพณีการทำขวัญข้าวเพื่อบวงสรวงแม่โพสพ โดยเชื่อว่าจะเป็นการทำให้ข้าวออกงามสมบูรณ์ (Walipodom & Prasongbandit, 2003) ดังนั้นองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดประเพณีในองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งประเพณีข้างต้นจะถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพราะมีความเชื่อว่าจะส่งผลต่อเศรษฐกิจเช่นกัน ส่วนองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์เป็นองค์ประกอบที่อยู่ในรูปแบบของนามธรรม ซึ่งจะอยู่ในองค์ประกอบด้านสังคม

และวัฒนธรรม ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี คติ ความเชื่อ หรือตำนานพื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น และสามารถแสดงออกมาในรูปแบบของรูปธรรมเป็นบางส่วนซึ่งจะปรากฏออกมาให้เห็นในองค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เช่น หลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ หรือร่องรอยของการประกอบอาชีพ ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้ง 4 มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันในทุกๆ องค์ประกอบ โดยอาจส่งผลให้เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดจากการผสมกันขององค์ประกอบในภูมิทัศน์วัฒนธรรมมากกว่าหนึ่งองค์ประกอบ

วิธีการศึกษา

การศึกษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (ภาพที่ 2) มาใช้เป็นกรอบในการวิจัยโดยใช้ในการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์ ใช้เลือกภาพตัวแทนตามกรอบทฤษฎีในการสื่อเอกลักษณ์ และใช้ในแบบสอบถาม ซึ่งมีรายละเอียดขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. การทบทวนวรรณกรรม (Literature review) วิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและสร้างกรอบทฤษฎีในการศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อใช้ศึกษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน

2. การสำรวจภาคสนาม (Survey) เพื่อเก็บข้อมูลด้านกายภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน ระบบโครงข่ายการสัญจร ประเภทและลักษณะของที่ว่าง รูปแบบสถาปัตยกรรม และชนิดของพืชพรรณ

3. การสัมภาษณ์ (Interview) โดยสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในชุมชนเพื่อสรุปองค์ประกอบด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส โต๊ะอิหม่าม ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่เทศบาล เป็นต้น โดยในด้านสังคมวัฒนธรรมมีการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านในประเด็น ลักษณะสังคมของชุมชนปากพะยูนในอดีตจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม วิถีชีวิต ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผลและกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ลักษณะการปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้สัมภาษณ์เจ้าอาวาสและโต๊ะอิหม่ามในประเด็น ประวัติของศาสนสถานในพื้นที่ การจัดตั้งขึ้นและความสำคัญต่อชุมชน กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ และความเป็นมาของกิจกรรม ในด้านเศรษฐกิจจะสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เทศบาลในประเด็นเศรษฐกิจของชุมชนปากพะยูน แผนนโยบาย และโครงการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ในด้านประวัติศาสตร์จะสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในประเด็น ประวัติความเป็นมาของชุมชนปากพะยูน ตำนาน เรื่องเล่าท้องถิ่น บุคคลสำคัญ และสถานที่สำคัญของชุมชน

4. การถ่ายภาพตัวแทน (Photographic representation) โดยนำข้อมูลที่ได้จากทั้งการทบทวนวรรณกรรม การสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกันและทำการถ่ายภาพตัวแทนสำหรับจัดทำเป็นแบบสอบถามเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมีขั้นตอน คือ

4.1 สสำรวจภาคสนามเพื่อหาลักษณะหรือรูปแบบทั้งหมดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน (Unit analysis)

4.2 ทำการถ่ายภาพตัวแทนของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน โดยถ่ายจากจุดที่คนทั่วไปสามารถมองเห็นหรือรับรู้ได้ ได้แก่ ถนนสายหลัก สะพานเกาะหมาก-ปากพะยูน และท่าเรือปากพะยูน

ซึ่งหลักในการเลือกภาพตัวแทนสำหรับจัดทำเป็นแบบสอบถามต้องเป็นภาพที่สามารถเป็นตัวแทนของหน่วยการวิเคราะห์ทางสายตา (Unit Analysis) เป็นภาพวิถีชีวิตในช่วงเวลาปกติของชุมชน (Everyday life) ที่มีความเป็น

ธรรมชาติและไม่มี การจัดองค์ประกอบทางศิลปะของภาพขึ้น (Composition) เป็นภาพตัวแทนขององค์ประกอบทั้ง 4 ด้านจากทฤษฎี (Figure 2) ครอบคลุมองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ การเป็นชุมชนประมง คำชาย เกษตร และการเป็นชุมชน 2 ศาสนาทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิม (Zube, 1987; Anambutr & Suksawang, 2012) และมีจำนวนภาพที่ไม่มากจนจำแนกไม่ได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบด้านกายภาพ ชุมชนปากพะยูนมีลักษณะภูมิประเทศ 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ราบและพื้นที่เนินควน มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชน 3 รูปแบบคือ การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมน้ำซึ่งแบ่งเป็น 2 หน่วย ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานริมน้ำบริเวณในเมืองและการตั้งถิ่นฐานริมน้ำบริเวณชนบท การตั้งถิ่นฐานริมถนนแบ่งเป็น 2 หน่วย ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานริมถนนบริเวณในเมืองและการตั้งถิ่นฐานริมถนนบริเวณชนบท สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยของชุมชนแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ เรือนไม้ยกใต้ถุนสูง เรือนแถวไม้ และเรือนสมัยใหม่ ลักษณะที่ว่างของชุมชนมี 2 ลักษณะ คือ ที่ว่างสาธารณะ และป่ากร้าง พื้นที่เกษตรกรรมประเภทเดียวของชุมชน คือการปลูกยางพารา มีระบบโครงข่ายการสัญจรที่สัมพันธ์กับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน พิษพรรณในชุมชนปากพะยูนที่สำคัญคือยางพาราเช่นเดียวกับเกษตรกรรม

องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรมคือสถานที่ทางความเชื่อ ได้แก่ ป่าช้า กุโบร์ และฮวงซุ้ย

องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์คือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดรัตนาราม และมีศูนย์กลาง ฯลฯ

องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนปากพะยูนแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การทำพาณิชย์กรรม เช่น ตลาด รีสอร์ท การทำประมง และการทำเกษตร

จากการถ่ายภาพตัวแทนทั้งหมด สามารถสรุปจำนวนภาพตัวแทนได้ 24 ภาพ (Figure 3) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกรอบทฤษฎีในงานวิจัย ซึ่งภาพตัวแทนบางภาพอาจจะใช้ร่วมกันเนื่องจากมีความสัมพันธ์กันขององค์ประกอบ (Table 2)

Table 2 The process of creating research tools

องค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	หน่วยการวิเคราะห์ทางสายตา (Unit Analysis)	จำนวนภาพตัวแทน (ภาพ)
ด้านกายภาพ	ภูมิประเทศแบบพื้นที่ราบ และภูมิประเทศแบบพื้นที่เนิน (ควน)	2
	การตั้งถิ่นฐานริมน้ำบริเวณในเมือง	1
	การตั้งถิ่นฐานริมน้ำบริเวณชนบท	1
	การตั้งถิ่นฐานริมถนนบริเวณในเมือง	2
	การตั้งถิ่นฐานริมถนนบริเวณชนบท	2
	เรือนไม้ยกใต้ถุนสูง เรือนแถวไม้ เรือนสมัยใหม่	3
	ที่ว่างสาธารณะ ป่ากร้าง	2
	สวนยางพารา	(ภาพเดียวกับเศรษฐกิจ)
ด้านสังคมวัฒนธรรม	ป่าช้า กุโบร์ ฮวงซุ้ย	3
ด้านประวัติศาสตร์	วัดรัตนาราม มีสียดกลาง	2
ด้านเศรษฐกิจ	ตลาด คำชาย รีสอร์ท การทำประมง การทำเกษตร	6
รวม		24

Figure 3 Photographic representations (P1-P24)

5. แบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง (Cluster sampling) จากจำนวนประชากรทั้งหมดในพื้นที่ชุมชนปากพะยูนจำนวน 3,583 คน โดยใช้สูตรการคำนวณวิธีการสุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1973) และกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (e) ไม่เกินร้อยละ 10 และระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ตามสูตรคำนวณ สรุปรูปจำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำได้ 98 คน ทั้งนี้ได้กำหนดให้ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับไปไม่เกินร้อยละ 10

เนื่องจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ว่าจำนวนประชากรในชุมชนปากพะยูนดังกล่าวเป็นจำนวนประชากรแฝงค่อนข้างมาก ประชากรที่มีถิ่นกำเนิดในชุมชนค่อนข้างมีจำนวนน้อยซึ่งส่วนใหญ่จะไปทำงานต่างพื้นที่ ส่งผลให้มีประชากรในพื้นที่น้อยกว่าจำนวนประชากรที่มีอยู่จริง (Thawatchai Nhunan, personal communication, September 3, 2019) ประกอบกับขอบเขตของเวลาในการเก็บแบบสอบถาม เป็นช่วงเวลาที่น้ำขึ้นส่งผลให้สัตว์น้ำจากทะเลอ่าวไทยเข้ามาในบริเวณทะเลสาบสงขลา ประชากรที่อยู่ในพื้นที่ ณ ขณะนั้นใช้เวลาไปกับการเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับการทำประมง จึงทำให้เป็นอุปสรรคในการเก็บข้อมูลส่งผลให้ไม่มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างในจำนวนที่มากพอในการศึกษาจึงกำหนดความคลาดเคลื่อนที่ร้อยละ 10

คำถามในแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

5.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ การศึกษา ศาสนา อาชีพ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนปากพะยูน เนื่องจากลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ต่างกันจะมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ เช่น กิจกรรม การใช้ประโยชน์ที่ดิน ฯลฯ และส่งผลต่อการให้ความสำคัญหรือความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน

5.2 ข้อมูลด้านเอกลักษณ์ของชุมชนปากพะยูน ซึ่งผู้วิจัยใช้ 2 วิธีในการศึกษา ได้แก่

5.2.1 วิธีการใช้คำถามปลายเปิดเป็นวิธีการศึกษาเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลเชิงคุณภาพของเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนนำมาจัดเป็นหมวดหมู่และวิเคราะห์ร่วมกับกรอบทฤษฎี

5.2.2 วิธีการใช้ภาพตัวแทน (Figure 3) เป็นวิธีการศึกษาเพื่อใช้ภาพเป็นสื่อช่วยในการรับรู้เอกลักษณ์โดยให้กลุ่มตัวอย่างเลือกภาพที่มีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของชุมชนโดยไม่จำกัดจำนวนภาพ และนำภาพทั้งหมดที่ถูกเลือกมาทำการวิเคราะห์ร่วมกับกรอบทฤษฎี และสังเคราะห์ร่วมกับคำถามปลายเปิด เพื่อหาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 109 คน เป็นผู้ที่มียุ 20-40 ปี (ร้อยละ 35.8) อายุ 41-60 ปี (ร้อยละ 33.0) อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 31.2) ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในชุมชนทำให้ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนสอดคล้องกับช่วงอายุ ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่าหรือระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ร้อยละ 33.0) และปริญญาตรี (ร้อยละ 31.3) ในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน รองลงมาคือระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 18.3) และระดับอนุปริญญาหรือระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ร้อยละ 17.4) ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 69.7) และนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 30.3) เป็นศาสนามองลงมา ทั้งนี้ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพาณิชย์กรรมเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 25.7) รองลงมาคือทำธุรกิจส่วนตัว (ร้อยละ 17.4) และอาชีพอื่นๆ เช่น แม่บ้าน รับจ้าง พนักงานบริษัท (ร้อยละ 17.4) และมีการทำอาชีพประมงเพียงร้อยละ 13.8 ซึ่งสามารถใช้ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ในการวิเคราะห์หรือตีพิมพ์ที่อาจส่งผลต่อเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน

2. เอกลักษณ์ของชุมชนปากพะยูน

2.1 เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนจากวิธีการใช้คำถามปลายเปิด

จากแบบสอบถามพบว่าสิ่งทีกลุ่มตัวอย่างคิดว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนปากพะยูน ที่ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นมากที่สุด คือ อาหารทะเล (27 คน) รองลงมาคือการอยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนา

(15 คน) การทำประมง (14 คน) ทัศนียภาพชุมชน (13 คน) วัดรัตนาราม (12 คน) สถานที่ท่องเที่ยว (11 คน) ท่าเรือ (10 คน) และตลาดท่าใหญ่ (7 คน) ตามลำดับ ดังแสดงในภาพที่ 5 ซึ่งพบว่าคำตอบจากคำถามปลายเปิดดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบในภูมิทัศน์วัฒนธรรมมากกว่าด้านเดียว เช่น การทำประมงเป็นเอกลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจซึ่งเกิดจากผลของการผสมกันระหว่างองค์ประกอบด้านกายภาพและองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม ฯลฯ นอกจากนี้พบว่าเอกลักษณ์บางอย่างมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านอื่น นอกจากองค์ประกอบทั้ง 4 จากกรอบทฤษฎี คือ การอยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนาอันเป็นเอกลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรมของชุมชนปากพะยูน และมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบด้านการเมืองอีกด้วย เนื่องจากกรณีความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในประเทศไทยจากปัญหาการแบ่งแยกดินแดนและมีศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา โดยศาสนาถูกนำไปใช้ในทางการเมือง (Bunpiam, 2011)

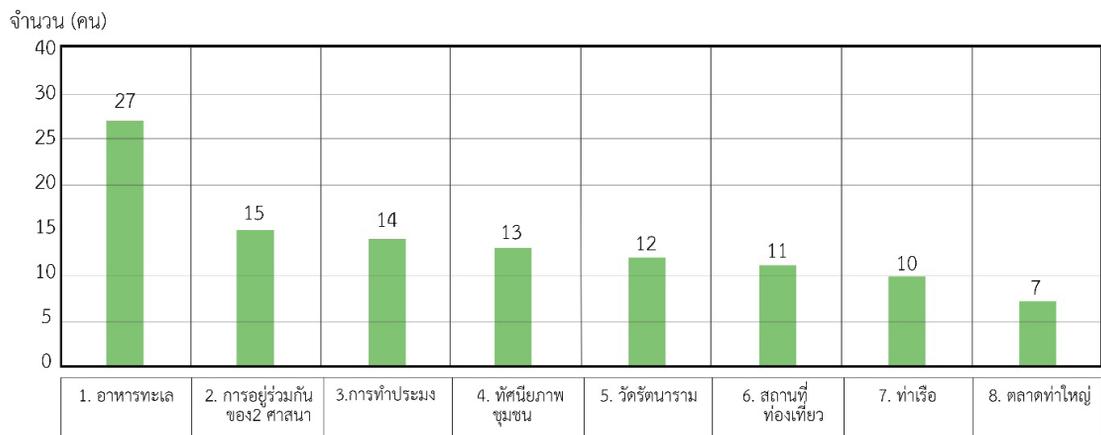

Figure 4 The uniqueness of Pak Phayun community cultural landscape based open-ended question

2.2 เอกลักษณ์ของชุมชนปากพะยูนจากวิธีการใช้ภาพตัวแทน

การใช้ภาพตัวแทนในการสื่อเอกลักษณ์จากจำนวนภาพทั้งหมด 24 ภาพ ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างได้เลือกภาพที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนปากพะยูนเป็นจำนวนทั้งหมด 12 ภาพ ได้แก่ ภาพที่ 1 ภาพที่ 2 ภาพที่ 3 ภาพที่ 5 ภาพที่ 11 ภาพที่ 12 ภาพที่ 15 ภาพที่ 17 ภาพที่ 18 ภาพที่ 19 ภาพที่ 22 และภาพที่ 23 และพบว่าภาพที่ถูกเลือกมากที่สุดคือภาพที่ 19 ภาพตลาดปากพะยูน (65 คน) และภาพที่ 18 ภาพมัสยิดกลางจังหวัดพัทลุง (65 คน) และรองลงมาคือภาพที่ 22 ภาพการทำประมง (57 คน) ภาพที่ 1 ภูมิประเทศแบบพื้นที่ราบ (57 คน) ต่อมาคือภาพที่ 23 ภาพขนายอ (48 คน) ภาพที่ 2 ภูมิประเทศแบบเนิน (ควน) (46 คน) ภาพที่ 17 ภาพวัดรัตนาราม (45 คน) ภาพที่ 3 ภาพการตั้งถิ่นฐานริมน้ำบริเวณในเมือง (35 คน) ภาพที่ 12 ภาพสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบเรือนแถวไม้ (35 คน) ภาพที่ 15 ภาพกูโบร์ (28 คน) ภาพที่ 11 ภาพสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง (23 คน) และภาพที่ 5 ภาพการตั้งถิ่นฐานริมถนนบริเวณในเมือง (22 คน) ดังแสดงในภาพที่ 6 โดยจากจำนวน 12 ภาพ เป็นภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบด้านกายภาพจำนวน 7 ภาพ ด้านสังคมและวัฒนธรรมจำนวน 1 ภาพ ด้านประวัติศาสตร์จำนวน 2 ภาพ และด้านเศรษฐกิจจำนวน 2 ภาพ ซึ่งถึงแม้แต่ละภาพจะแสดงถึงองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่ง (Figure 3)

แต่ทุกภาพสามารถมีความสัมพันธ์กันมากกว่าหนึ่งองค์ประกอบ เช่น ภาพที่ 18 ภาพมัสยิดกลางจังหวัดพัทลุง ซึ่งแสดงถึงองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์แต่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมเช่นกัน ฯลฯ

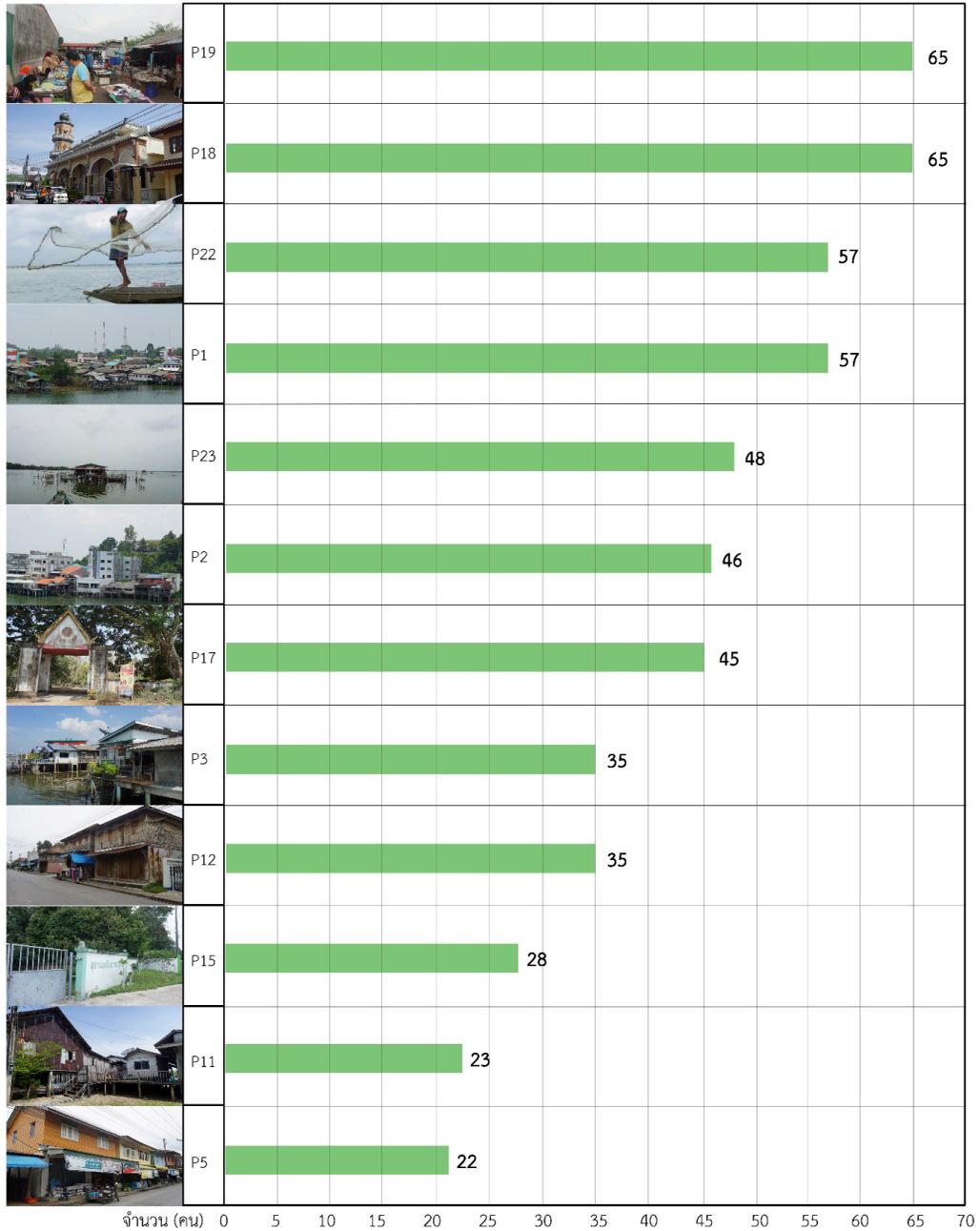

Figure 5 The uniqueness of Pak Phayun community cultural landscape based on photographic representations

การอภิปรายผล

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเอกลักษณ์ที่ได้จากการตอบคำถามปลายเปิดโดยการจัดกลุ่มเอกลักษณ์ด้วยกรอบทฤษฎีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากรอบทฤษฎีร่วมกับจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ทั้งนี้กำหนดให้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 1 คน เท่ากับ 1 คะแนน พบว่า เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนที่ได้จากคำถามปลายเปิดส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม (109 คะแนน) รองลงมาคือกลุ่มขององค์ประกอบด้านกายภาพ (94 คะแนน) กลุ่มขององค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ (82 คะแนน) และกลุ่มขององค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (69 คะแนน) ตามลำดับ นอกจากนี้พบส่วนของคำตอบที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่อยู่นอกเหนือจาก 4 องค์ประกอบทางทฤษฎี คือ องค์ประกอบด้านการเมือง (15 คะแนน) ซึ่งการเมืองเป็นสิ่งที่มิเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่ กรณีความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งเกิดจากปัญหาการแบ่งแยกดินแดนและนโยบายของรัฐบาล ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ นอกจากนี้การเมืองมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ ส่งผลให้ประชากรในจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส มีฐานะยากจน ไม่มีงานทำ และมีรายได้น้อย จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Eksaphang, 2004) เป็นต้น และพบว่าหลายเอกลักษณ์ที่กลุ่มตัวอย่างตอบมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบมากกว่าหนึ่งองค์ประกอบ เช่น การทำประมง เป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนปากพะยูน ซึ่งเกิดจากลักษณะของชุมชนตั้งอยู่บริเวณทะเลสาบสงขลาทำให้ชุมชนปรับตัวเพื่อให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องไปกับลักษณะภูมิประเทศ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากข้อความข้างต้นพบว่าการทำประมงเป็นองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างองค์ประกอบด้านกายภาพและองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีการสืบทอดจนเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าเอกลักษณ์อาจเกิดจากการผสมผสานกันขององค์ประกอบในภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเอกลักษณ์ที่ได้จากคำถามปลายเปิดส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยองค์ประกอบข้างต้นส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ เป็นผลที่จากความคิด ความรู้สึก และประสบการณ์ อีกทั้งการใช้คำถามปลายเปิดเป็นวิธีวิจัยโดยให้อิสระจากการใช้ความคิด กลุ่มตัวอย่างจึงตอบในสิ่งที่ตนรับรู้ได้จากความรู้สึกมากกว่าสิ่งที่ตนสัมผัสได้ผ่านการมองเห็นผ่านองค์ประกอบด้านกายภาพ ส่งผลให้ให้องค์ประกอบด้านกายภาพถูกให้ความสำคัญเป็นอันดับรองลงมาจากองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม ประกอบกับองค์ประกอบด้านกายภาพเป็นส่วนหนึ่งส่งผลให้เกิดองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ด้วยลักษณะภูมิประเทศของชุมชนปากพะยูนที่ตั้งอยู่บริเวณริมทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีระบบนิเวศ 3 น้ำ ได้แก่ น้ำเค็ม น้ำจืด และน้ำกร่อย เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ การประกอบอาชีพประมง การใช้น้ำเป็นเส้นทางการสัญจร ตลอดจนการมีประเพณีและความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับน้ำ เป็นต้น ส่วนองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ซึ่งมีส่วนเท่ากับองค์ประกอบด้านกายภาพ และเป็นองค์ประกอบที่รองลงมาจากองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม อาจเป็นเพราะองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์เป็นองค์ประกอบที่แสดงออกในรูปแบบของนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น เรื่องเล่า ตำนาน คติหรือความเชื่อ ประเพณีต่างๆ ฯลฯ ซึ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่ในองค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรมเช่นกัน ส่งผลให้องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์มีส่วนที่น้อยกว่าด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านเศรษฐกิจที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญน้อยที่สุด ทั้งที่เป็นองค์ประกอบที่ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของนามธรรมเช่นเดียวกับองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมและองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน โดยอดีตชุมชนปากพะยูนมีรายได้หลักจากอาหารทะเล ซึ่งคนในชุมชนมีการประกอบอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ เพราะบริเวณที่ตั้งของชุมชนเป็นบริเวณน้ำกร่อย

มีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และมีสัตว์น้ำนานาชนิดเป็นจำนวนมาก ซึ่งชุมชนเชื่อว่าทรัพยากรในทะเลสาบเหล่านี้จะไม่ลดลงหรือสูญหายไป ประกอบกับอาหารทะเลในชุมชนปากพะยูนมีชื่อเสียงด้านรสชาติ ทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นจำนวนมาก ทั้งยังเป็นชุมชนที่มีการสัญจรไปมาของเรือสินค้าและเรือโดยสารส่งผลให้ชุมชนปากพะยูนเป็นศูนย์กลางทางการค้าในอดีต (Keokan, 1997) แต่ปัจจุบันระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้สัตว์น้ำในทะเลสาบลดจำนวนลง อันมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น นโยบายของทางภาครัฐในการปิดปากคลองที่เชื่อมระหว่างทะเลสาบสงขลากับทะเลอ่าวไทยซึ่งส่งผลต่อระบบนิเวศและทำให้ผู้ประกอบการอาชีพประมงจำเป็นต้องเปลี่ยนอาชีพ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนปากพะยูน จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านเศรษฐกิจค่อนข้างน้อย

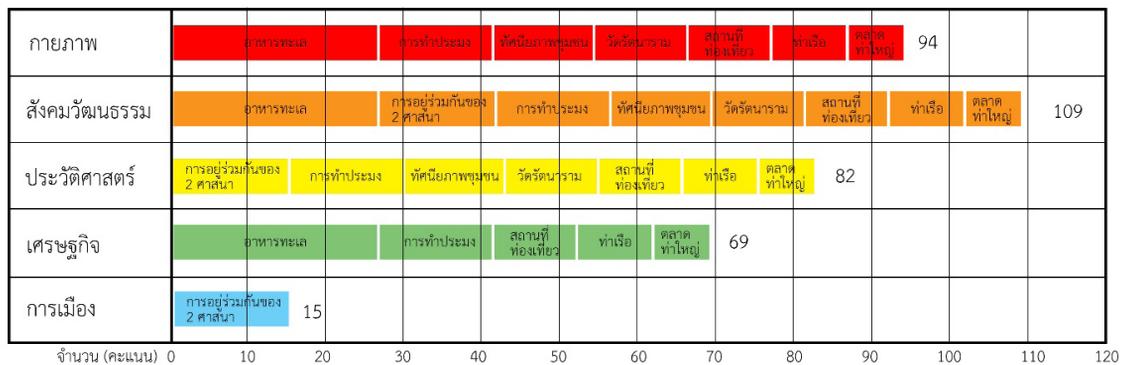

Figure 6 The uniqueness analysis of Pak Phayun community cultural landscape based on open-ended question and theoretical framework

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเอกลักษณ์ที่ได้จากการเลือกภาพตัวแทนโดยการจัดกลุ่มเอกลักษณ์ด้วยกรอบทฤษฎีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากกรอบทฤษฎีร่วมกับจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ทั้งนี้กำหนดให้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 1 คน เท่ากับ 1 คะแนน พบว่า เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนที่ได้จากการเลือกภาพตัวแทนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านกายภาพ (526 คะแนน) และกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม (526 คะแนน) ในจำนวนที่เท่ากัน รองลงมาคือกลุ่มขององค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ (452 คะแนน) และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (227 คะแนน) ตามลำดับ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Table 1) พบว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านกายภาพเป็นองค์ประกอบที่ถูกกล่าวถึงและให้ความสำคัญมากที่สุด ซึ่งแตกต่างกับผลจากการศึกษาด้วยการใช้ภาพตัวแทนที่องค์ประกอบด้านกายภาพและองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมมีความสำคัญในสัดส่วนที่เท่ากัน อาจเนื่องมาจากองค์ประกอบด้านกายภาพเป็นองค์ประกอบที่แสดงออกมารูปร่างที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติออกมาได้อย่างชัดเจน จนสามารถรับรู้ได้ง่ายผ่านการมองเห็น (Visual perception) ซึ่งการรับรู้ของคนปกติเกิดจากการมองเห็นร้อยละ 75 (Muenharn, 2009) และองค์ประกอบด้านกายภาพของชุมชนปากพะยูนที่ยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดอยู่ภายในพื้นที่ชุมชน เช่น ลักษณะของภูมิประเทศ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ฯลฯ ซึ่งลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏขึ้นดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากองค์ประกอบของสังคมและวัฒนธรรมที่เข้าไปปรับเปลี่ยนหรือตัดแปลงต่อองค์ประกอบด้านกายภาพเพื่อการดำรงชีวิต หรืออาจกล่าวได้ว่าองค์ประกอบด้านกายภาพ

เกิดจากการผสมผสานกันของตัวองค์ประกอบด้านกายภาพและองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น รูปแบบของสถาปัตยกรรม ฯลฯ จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเลือกภาพตัวแทนที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นจำนวนมากเท่ากับองค์ประกอบด้านกายภาพ ส่วนสาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างเลือกภาพที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจน้อยกว่า อาจเพราะทั้งสององค์ประกอบอยู่ในรูปแบบนามธรรมมากกว่ารูปธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สื่อด้วยภาพตัวแทนได้ค่อนข้างยากกว่าการตอบโดยใช้ความคิดอย่างคำถามปลายเปิด ประกอบกับเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจทั้งหมดล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม ในขณะที่เอกลักษณ์ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในองค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจค่อนข้างน้อย เช่น รูปแบบของวิถีชีวิต ประเพณี คติ และความเชื่อมีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น เป็นองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์และแสดงออกในองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน ฯลฯ ส่งผลให้เอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์มีสัดส่วนที่น้อยกว่าองค์ประกอบด้านอื่น

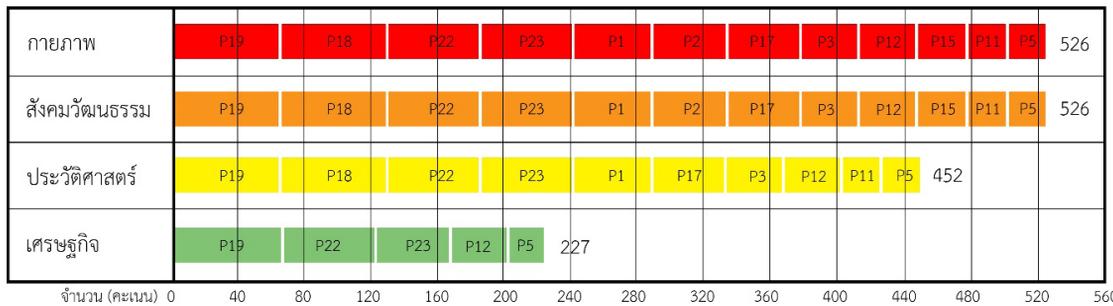

Figure 7 The uniqueness analysis of Pak Phayun community cultural landscape based on photographic representations and theoretical framework

ผลจากการวิเคราะห์เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนจากคำถามปลายเปิดและการเลือกภาพตัวแทนร่วมกันพบว่า ผลของคำตอบจากการศึกษาด้วยทั้ง 2 วิธีข้างต้นมีความแตกต่างกัน โดยองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนจากคำถามปลายเปิดประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ และองค์ประกอบด้านการเมือง ซึ่งองค์ประกอบด้านการเมืองนั้นมีความแตกต่างจากกรอบทฤษฎีของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Figure 2) เนื่องจากภาคใต้ของประเทศไทยมีปัจจัยทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 ทำให้มีประเด็นทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง และส่งผลต่อการรับรู้เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม แต่อยู่ในสัดส่วนที่น้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับองค์ประกอบด้านอื่นๆ ส่วนองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนจากการเลือกภาพตัวแทนประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีความสอดคล้องกับกรอบทฤษฎีของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Figure 2)

จากคำตอบของคำถามปลายเปิด พบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมในสัดส่วนที่สูงที่สุด ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ที่อยู่ในองค์ประกอบด้านกายภาพและองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมในสัดส่วนที่เท่ากัน อาจสรุปได้ว่าเอกลักษณ์จาก

คำถามปลายเปิดเป็นสิ่งที่มาจากความคิด (Concept) ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มของสังคมและวัฒนธรรมซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของนามธรรมในสัดส่วนที่สูงที่สุด ส่วนเอกลักษณ์จากการเลือกภาพตัวแทนเป็นสิ่งที่มาจากการรับรู้ด้วยการมองเห็นผ่านภาพ (Perception) ซึ่งภายในภาพจะแสดงออกถึงกายภาพที่สะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านกายภาพ และเอกลักษณ์ที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอยู่ในรูปแบบของทั้งรูปธรรมและนามธรรมในสัดส่วนที่สูงที่สุด

ดังนั้นเพื่อให้การศึกษานี้ครอบคลุมการวิจัยทั้งเอกลักษณ์ในรูปแบบรูปธรรมและนามธรรม จึงต้องทำการวิเคราะห์ทั้ง 2 วิธีร่วมกัน พบว่าองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนประกอบด้วย 5 องค์ประกอบคือ องค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมซึ่งถูกให้ความสำคัญมากที่สุด (ร้อยละ 30) ได้แก่ การทำประมง การอยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนา วัดรัตนาราม มัสยิดกลางประจำจังหวัดพัทลุง และกูโบร์ องค์ประกอบด้านกายภาพซึ่งถูกให้ความสำคัญเป็นองค์ประกอบรองลงมาและมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 28) ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ทัศนียภาพ ชุมชน รูปการตั้งถิ่นฐาน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ (24%) ได้แก่ ท่าเรือปากพะยูน และวัดรัตนาราม องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (ร้อยละ 16) ได้แก่ ตลาดปากพะยูน ตลาดท่าใหญ่ สถานที่ท่องเที่ยว และอาหารทะเล และองค์ประกอบด้านการเมืองซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดหรือส่งผลต่อการตอบเอกลักษณ์น้อยที่สุด (ร้อยละ 2) ได้แก่ การอยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนา ซึ่งผลจากการศึกษามีความแตกต่างกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากการทบทวนวรรณกรรม (Table 1) ที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในกลุ่มขององค์ประกอบด้านกายภาพเป็นองค์ประกอบที่ถูกกล่าวถึงและให้ความสำคัญมากที่สุด ในขณะที่ผลจากการศึกษาในงานวิจัยเรื่องนี้ พบว่าองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมมีความสำคัญในสัดส่วนที่สูงที่สุดและองค์ประกอบด้านกายภาพในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันเท่านั้น อาจเพราะองค์ประกอบทั้งสองมีความสัมพันธ์และส่งผลซึ่งกันและกันในชุมชนพะยูน

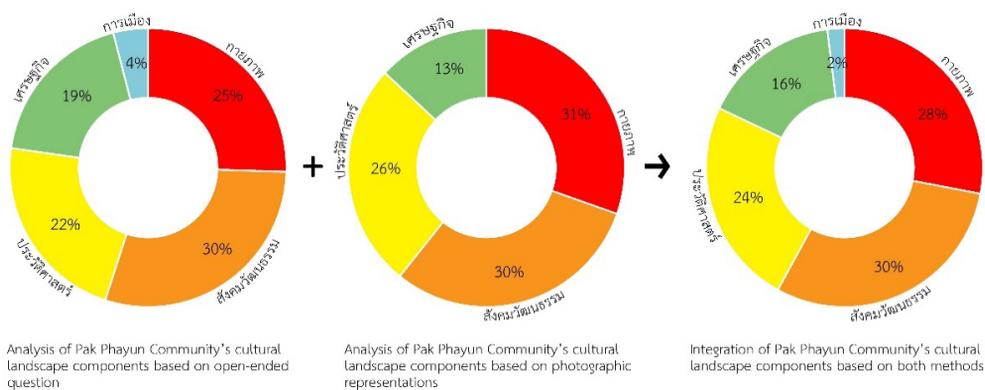

Figure 8 The study's result of Pak Phayun Community's cultural landscape components based on both methods

เมื่อนำเอกลักษณ์จากการตอบคำถามปลายเปิดและการเลือกภาพตัวแทนที่อยู่ในกลุ่มขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมและองค์ประกอบด้านกายภาพมาวิเคราะห์พบว่า องค์ประกอบทั้ง 2 มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกัน โดยองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากอิทธิพลขององค์ประกอบด้านกายภาพ เช่น ด้วยปัจจัยทาง

ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนปากพะยูนตั้งอยู่ริมทะเลสาบเป็นสิ่งกำหนดที่ส่งผลให้คนในท้องถิ่นมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับน้ำ ทั้งสัญจรทาง การทำอาชีพประมง หรือแม้แต่ประเพณีหรือความเชื่อต่างๆ ก็มีความเกี่ยวข้องกับน้ำ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงผืนแผ่นดินเพื่อการดำรงชีวิต และองค์ประกอบด้านกายภาพเป็นองค์ประกอบที่เกิดจากการถูกปรับเปลี่ยนหรือกระทำด้วยลักษณะของสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ เช่น ประเพณี ความเชื่อต่างๆ ในการกำหนดรูปแบบของตัวบ้านผ่านความเชื่อในการสร้างบ้าน และวิถีชีวิตของคนในชุมชนในการใช้พื้นที่ว่างรอบๆ บ้านหรือชุมชน ฯลฯ

บทความนี้สามารถสรุปได้ว่าเอกลักษณ์หลักของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูนเกิดจากการผสมผสานกันขององค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรมและองค์ประกอบด้านกายภาพ ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากองค์ประกอบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปแบบขององค์ประกอบด้านกายภาพ อันเป็นผลมาจากระบบของสังคมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เข้าไปปรับเปลี่ยน กระทำ หรือประกอบกิจกรรมจนเกิดเป็นร่องรอย ได้แก่ อาหารทะเล การทำประมง ลักษณะภูมิประเทศ การอยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนา มัสยิดกลางประจำจังหวัดพัทลุง ตลาดปากพะยูน และทัศนียภาพชุมชน ส่วนเอกลักษณ์รองของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนปากพะยูน ได้แก่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น วัดรัตนาราม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สถานที่ท่องเที่ยว ท่าเรือปากพะยูน ตลาดท่าใหญ่ และกุโบร์ ซึ่งเอกลักษณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบทฤษฎีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Figure 2) ที่ว่า เอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดจากการผสมผสานกันขององค์ประกอบในภูมิทัศน์วัฒนธรรมมากกว่าหนึ่งองค์ประกอบ เนื่องจากชุมชนปากพะยูนมีปัจจัยทางภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบริมทะเลสาบสงขลา ส่งผลให้ชุมชนจำเป็นต้องดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับปัจจัยที่มีโดยการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมน้ำ ทำให้มิติด้านสังคมและวัฒนธรรมและด้านกายภาพมีความโดดเด่น

ข้อเสนอแนะ

หากต้องการที่จะทำการอนุรักษ์เอกลักษณ์ของชุมชนปากพะยูนควรอนุรักษ์องค์ประกอบด้านกายภาพและองค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้ อาหารทะเล การทำประมง ลักษณะภูมิประเทศ การอยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนา มัสยิดกลางประจำจังหวัดพัทลุง ตลาดปากพะยูน และทัศนียภาพชุมชน เป็นหลัก และ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น วัดรัตนาราม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สถานที่ท่องเที่ยว ท่าเรือปากพะยูน ตลาดท่าใหญ่ และกุโบร์ เป็นลำดับรองลงมา นอกจากนี้ยังสามารถนำวิธีวิจัยไปศึกษาในพื้นที่อื่นๆ ได้โดยควรศึกษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 5 คือ องค์ประกอบด้านกายภาพ องค์ประกอบด้านสังคมและวัฒนธรรม องค์ประกอบด้านประวัติศาสตร์ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ และองค์ประกอบด้านการเมือง ทั้งนี้ควรมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างให้มีความคลาดเคลื่อนน้อยลง เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของผลการศึกษายิ่งขึ้น เช่น มีความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ไม่เกินร้อยละ 5

References

Anambutr, R., & Suksawang, W. (2012). Khūmūrkānpramāṅphōn krathōp thāng sāitāchāk singkōsāng graphēt 'ākhān. (in Thai) [Visual impact assessment manual]. Bangkok: Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning.

- Bunpiam, S. (2011, September 22). Sātsanā ... sāhēt khwāmkhatyāng rūr khūrāngmūr kē khwāmrunrāng chāidān tai. (in Thai) [Religion ... Causes conflict or tools to combat southern border violence], Retrieved from <https://www.isranews.org/isranews-scoop/3665.html>
- Chapanond, P. (1983). *Cultural geography*. Bangkok: Department of Geography, Faculty of Social Sciences.
- Chuyen, Y. (1986). Phatthanākān khōng chumchon rōp thalēsāp song khlā tangtā ton Khritsatawat thī sipchēt thung plāi Khritsatawat thī sippāet. (in Thai) [The history of the lake of Songkhla region from the beginning of the seventeen of the ends of the eighteenth centuries]. Retrieved from http://www.thapra.lib.su.ac.th/thesis/showthesis_th.asp?id=0000004187
- De Blij, H. (1997). *Human geography: Culture, society and space*. New York: John Wiley & Sons.
- Eksaphang, U. (2004). Watthanatham nai kān damrong chīwit tām withī chāo phut nai sām chāngwat chāidān tai. (in Thai) [Living culture as Buddhist way of life in three southern border Provinces]. Retrieved from https://soreda.oas.psu.ac.th/show_detail.php?research_id=91
- Fowler, P. (2002). *World heritage cultural landscapes, 1992-2002*. Paris: UNESCO World Heritage Centre
- Jussapalo, C. (2018). Kānphatthanā sakkayaphāp kānthōngthīeo phāitai 'attalak lāe withī khōng thōngthin lumnam thalēsāp : nakhōn sī tham rāt phatthalung lāe song khlā . (in Thai) [Development of tourism potential in local identity and livelihood along Lake Basin: Nakornsri-Thammarat, Pattalung, and Songkhla]. Retrieved from https://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=RDG5950124
- Keokan, P. (1997). Kānkhā thāng rūa bōriwēn lum thalē song khlā. (in Thai) [Boat trading in the area of Songkhla Lake Basin]. Retrieved from <http://slbkb.psu.ac.th/jspui/handle/2558/1073>
- Kirdsiri, K. (2008). Chumchon kap phū mi that watthanatham. (in Thai) [Community and cultural landscape]. Bangkok: Usakane.
- Knox, P. L. (2001). *Human geography: Places and regions in global context*. New Jersey: Prentice Hall.
- Lennon, J., & Mathews, S. (1996). *Cultural landscape management*. Canberra: Australian Alps Liaison Committee.
- Muenharn, T. (2009) *Kānraprūr lādō nān chīwit bāp sangkhom phōpramān (MOSO) khōng prachāchon nai chāngwat nonthabura*. (in Thai) [Perception and moderation society lifestyle of people in Nonthaburi province]. Nonthaburi: Rajapruk University.

- Nhunanan, T. (2019, September 3). *Interview*. Personal communication.
- Osiri, N. (2008). *Teaching documents of introduction to landscape architecture*. Bangkok: Department of Landscape Architecture, Chulalongkorn University.
- Phungsoonthorn, W. (Ed.). (2006). *Nāothāng kānčhatkān phū mi that watthanatham*. (in Thai) [Guidelines for managing cultural landscapes]. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Pongprayoon, C. (1984). *Nāo khwāmkhit thāng phūmisāt*. (in Thai) [Geographic concepts]. Bangkok: Thai Wattana Panit.
- Pongsabut, P. (1991). *Phūm lak prathēt Thai*. (in Thai) [Illustrated landform of Thailand] Bangkok: Darnsutha Press.
- Sauer, C.O. (1967). *Land and life: A selection of the writing of Carl Ortwin Sauer*. Berkeley: University of California Press.
- Sinsanengkaeo, S. (2009). *Nāothāng kān prap plān phūm that watthanatham tām khroṅkān namrōṅ kānbōrihān čhatkān læ phatthanā phūnthī kān kasēt pen phūnthī rōṅ rap namnōṅ phūa banthao 'uthokkaphai tām nāo phrarātchadamri kāmling 'amphāe bāng bān čhangwat Phra Nakhōn Sī 'Ayutthayā*. (in Thai) [Adaptation guidelines for cultural landscape regards to the management and development of agricultural area in mitigation of floods according to the Royal initiative pilot project monkey cheek in Bangbal Phanakorn Sri Ayutthaya province (Unpublished master' thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Siripattanakul, H. (2007). *Phū mi that watthanatham?*. (in Thai) [Cultural landscape?]. Retrieved from http://www.icomosthai.org/iTH_news/download/Newsletter10-1.pdf
- ICOMOS Thailand. (2011). *kot bat prathēt Thai wādūai kānbōrihān čhatkān læng mōradok watthanatham*. (in Thai) *Thailand charter on cultural heritage sites management*. Retrieved from http://www.icomosthai.org/THcharter/63546_Charter_updated.pdf
- The Heritage Council of Victoria. (2009). *Landscape assessment guidelines for cultural heritage significance*. Victoria: Heritage Council of Victoria.
- Thongrak, S. (2003). *Wiwatthanākān khōṅ kānčajai prayōt čhāk thīdin læ pāmai bōriwēn lumnam thalēsāp song khlā* [Evolution of land uses and forest land uses in Songkhla Lake Basin]. (in Thai) Retrieved from <http://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2553/5199>
- Thongsaart, S. (1981). *phūmisāt watthanatham*. (in Thai) [Cultural geography]. Bangkok: Department of Geography, Faculty of Arts, Silpakorn University.
- UNESCO (2005) *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- Vogeler, I. (2010). *Critical cultural landscape of North America*. Retrieved from <https://people.uwec.edu/ivogeler/CCL-bookchapters-pdf/index.htm>

- Scheinman, A. (2003). Criteria for the Identification of Cultural Heritage Landscapes: Town of Caledon. Retrieved from https://www.caledon.ca/en/live/resources/Criteria_for_the_ID_of_Cultural_Heritage_Landscapes.pdf
- Walipodom, S., & Prasongbandit, S. (2003). praphēnī sip sōng dūan : *phithīkam thī plān pai*. (in Thai) [12 month tradition: Changing rituals]. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Wagner, P.L., & Mikesell, M.W. (1962). Reading in cultural geography. Chicago: University of Chicago Press.
- Zube, E.H. (1987). Perceived land use patterns and landscape values. *Landscape Ecol* 1, 37-45.

